

ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯСЫ

ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ

TEACHING TECHNOLOGY

*Ибирайым кызы Айжан,
педагогика илимдеринин кандидаты,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

*Акматов Д.А.,
ага илимий кызматкер,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

*Дуйшеналиев Ж.С.,
ага илимий кызматкер,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

**МУЗЫКА ЖАНА КӨРКӨМ ӨНӨР МУГАЛИМДЕРИ ҮЧҮН ДОЛБООРЛОО
ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫН ЭФФЕКТИВДҮҮЛҮГҮ ЖӨНҮНДӨ**

*Ибирайым кызы Айжан,
кандидат педагогических наук,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

*Акматов Д.А.,
старший научный сотрудник,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

*Дуйшеналиев Ж.С.,
старший научный сотрудник,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

**ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОЕКТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ
МУЗЫКИ И ИЗОБРАЗИТЕЛЬНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА**

*Ibraiyum kyzy Aijan,
Ph.D.,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

*Akmatov D.A.,
Senior Researcher,
Kyrgyz Academy of Education,*

ON THE EFFICIENCY OF DESIGN TECHNOLOGY FOR MUSIC AND ART TEACHERS

Аннотация: Бул макалада музыка жана көркөм өнөр мугалимдери үчүн долбоорлоо технологиясынын эффективдүүлүгү, окуучулардын музыкалык, көркөм-эстетикалык чыгармачылыгы жактан өнүгүүсү, музыкалык-долбоордук технологиянын башка технологиялардан айырмасы, аны уюштуруунун формасы, шарттары жөнүндө болот. Мугалимдердин окуучуларга билим берүү процессинде алдыңкы инновациялык методдорду гана эмес, учурдагы жогорку натыйжалуулугун далилдеген технологияларды, каражаттарды, формаларды жана долбоорлоо методдорду практикада колдонуу маселелери каралат.

Аннотация: В статье рассматривается эффективность технологии проектирования для учителей музыки и изобразительно-художественного творчества, развитие музыкально-художественно-эстетического творчества учащихся, отличие музыкально-проектной технологии от других технологий, формы и условия ее организации. Учителя смогут использовать в учебном процессе не только передовые инновационные методы, но и современные технологии, инструменты, формы и методы проектирования, доказавшие свою эффективность.

Annotation: The article considers the effectiveness of design technology for teachers of musical -, artistic and aesthetic creativity of students, the distinctiveness of music technology and organizational technology from other technologies. Teachers will be able to use in the educational process not only advanced innovative methods, but also modern technologies, tools, forms and methods of design that have proven their effectiveness.

Түйүндүү сөздөр: музыка, көркөм өнөр, музыкалык-долбоордук технология, уюштуруу формасы, шарттар, процесс, инновациялык метод, натыйжа, технологиялар, каражаттар, формалар, долбоорлоо метод.

Ключевые слова: музыка, искусство, музыкально-проектная технология, организационная форма, условия, процесс, инновационный метод, результат, технология, средства, форма, метод проектирования.

Keywords: music, art, music design technology, organizational form, conditions, process, innovative method, result, technology, tools, forms, design method.

Киришүү. Музыка жана көркөм өнөр сабактарында долбоордук технологиясы мугалимдердин чыгармачыл жөндөмдөрүн өркүндөтүүгө болгон аракетин кыйла толуктайт жана натыйжада жакшы көрсөткүчтөрдү көрсөтүүгө мүмкүндүк берет. Азыркы учурда жалпы билим берүүчү орто мектептердин мугалимдери окуучуларга билим берүү процессинде алдыңкы инновациялык методдорду гана эмес, убакыттын сыноосунан өткөн жана өзүнүн жогорку натыйжалуулугун далилдеген технологияларды, каражаттарды, формаларды жана методдорду колдонууга өзгөчө көңүл буруп келүүдө. Ушундай методдордун бири – долбоорлоо методу. Бул метод мектептерде бир нече жылдан бери колдонулуп келе жатат жана ушул убакыт аралыгында башталгыч класстардын мугалимдери тарабынан да, мектепке чейинки билим берүү методисттери тарабынан да жогорку баага татууда.

Макалада музыка жана көркөм өнөр мугалимдери үчүн долбоорлоо технологиясынын эффективдүүлүгү жөнүндө жана

учурдагы жогорку натыйжалуулугун далилдеген технологияларды, каражаттарды, формаларды жана долбоорлоо методдорду практикада колдонуу аракеттери каралат.

Изилдөөнүн мазмунун илимий жактан негиздөө. Долбоор – бул, «...мектептин ар кандай предметин үйрөнүүдө жана сабакта, класстан тышкаркы иш-чараларда да колдонула турган окутуу методу...» [1,12-б.] болот эмеспи. Билим берүүнү жана тарбиялоону турмуш менен байланыштыруу «...принцибин ишке ашырууга көмөктөшөт жана көптөгөн педагогикалык...» маселелерди чечет [2, 29-б.]. Төмөндө практикада колдонулуп келе жаткан үч долбоорду карап көрөбүз:

Биринчи: чыгармачылык долбоору – бул долбоордун катышуучулары ар кандай социалдык же ишкер мамилелерди оюн кырдаалы аркылуу калыбына келтирүү үчүн адабий же тарыхый каармандардын, ойдон чыгарылган каармандардын ролун алышат.

Экинчи: практикага багытталган долбоору – бул долбоорлордо «...окуучулардын ишинин натыйжасы башынан эле так белгиленип, келечекте колдонсо болот. Мындай долбоор үчүн «...терең ойлонуштурулган структура, атүгүл окуучулардын бөлүштүрүлгөн милдеттери, бардык иш-аракеттердин сценарийи жана эң аяккы продуктту иштеп чыгууга баарынын...» [3, 64-б.] катышуусу талап кылынат.

Үчүнчү: маалымат долбоору – долбоордун бул түрү башынан эле кандайдыр бир объект, кубулуш жөнүндө маалымат чогултууга багытталган. «...иштин натыйжасы реферат, отчет жана башкалар болушу...» [4, 43-б.] мүмкүн.

Демек, долбоорлор менен иштөөдө мугалимден үйрөтүү эле эмес, окуучулардын когнитивдик ишмердүүлүккө, өз алдынча билим алууга жана алган билимин турмушта колдонууга кызыгуусун шарттоого шарт түзүү талап кылынат экен.

Окуучулардын сүрөт тартуу көндүмдөрүн, сүрөт тартуунун ар кандай ыкмаларын өздөштүрүү окуучулардын бул ишке болгон чыныгы урматтоосун жана сүйүүсүн калыптандырат. Мектеп окуучулары өз эмгегинин натыйжаларын көрүп, канааттануу жана кубаныч сезимин сезүү үчүн

керектүү тажрыйбаны топтоого муктаж экендигин сезишет. Анткени, кол менен аткарган ар кандай сүрөттөр кол өнөрчүлүккө жана чыгармачылык жактан окуучунун өзүн-өзү көрсөтүүгө кошулуп, андан аркы чыгармачылыкка түрткү болот. Мугалим долбоордун жаралышын жана өнүгүшүн демилгелеп, окуучу менен бирге «жашайт», окуучунун көз карандысыз изилдөө жүргүзүүсүнө жардам берет.

Балдардын чыгармачыл өнүгүү көйгөйү боюнча ар кандай авторлордун изилдөөлөрүндө, чыгармачыл өнүгүүнүн өз ара байланышы жана балдарды визуалдык ишмердүүлүккө үйрөтүү, мазмунун көрсөтүү, алардын бир катар визуалдык жөндөмдөрүн өнүктүрүү мүмкүнчүлүктөрү далилденген. Маңызы боюнча, балдардын өнүгүү билиминин контекстинде көркөм өнөрдө көрүнүп, калыптанып калган визуалдык жөндөмдөрдүн түзүмү иштелип чыккан. Аларга төмөнкүлөрдү кошсок болот:

- «...сүрөттөлгөн предметти максаттуу аналитикалык-синтетикалык жактан кабыл алуу жөндөмдүүлүгү;

- образда жеткириле турган көптөгөн предметтердин белгилерин жана касиеттерин чагылдырууну түзүү жөндөмдүүлүгү;

- ишмердүүлүктүн ушул түрүнүн материалына, техникасына жана визуалдык мүмкүнчүлүктөрүнө ылайык, учурдагы өкүлчүлүктүн негизинде предметтин элесин түзүү жөндөмдүүлүгү;

- кыймыл-аракеттердин комплексин көрүп аткаруу жөндөмдүүлүгү;

- түзүлгөн жана толук жаратылган образ менен аны болгон идеяга ылайык сенсордук баалоо жана кабыл алуу жөндөмдүүлүгү...» [5, 69-б.].

Эгерде башталгыч класстан баштап эле окуучулар долбоорду түзүү иш-аракетине чыгармачылык менен киришсе, анда аларда көйгөйдүн көрүнүшүн баалоо, изденүүчүлүк жөндөмү пайда болот. Мектепте көркөм өнөр предметин окуп үйрөнүү процессинде ата-энелер менен биргеликте жүзөгө ашырылган чыгармачылык долбоорлор практикаланып келет. Аткарылган долбоорлор «Музыка», «Адабий окуу» сабактарынын темалары менен интеграциялоону максат-

танат. Мындай учурларда эң кызыктуусу жомоктордун жана адабий чыгармалардын негизиндеги долбоорлор болот. Мектепте долбоорлор көбүнчө топтук жана жеке мүнөздө болот. Демек, эки учурда тең, алар тармактар аралык болуп, билим чөйрөлөрүнүн түйүндөрүндө аткарылып, мектептик предметтердин алкагынан чыгып кеткен учурлар да кездешет.

Долбоордук технологияны жемиштүү жүзөгө ашыруунун мисалы катары көркөм өнөр сабагында (5-7-класстарда) плакат, нумизматика (монета, медалдарга) эскиздерди түзүп, аткарган иштерибизди мисал келтирсек болот. Окуучулар эмблемалардын жана логотиптердин ээси ким экендигин билүү үчүн чакырылат. Терминдердин маанисин колдо болгон маалыматка ылайык аныктап, көйгөй төмөнкүчө баяндалат: «Кантип окуучулар окуган билим берүү мекемесин башка мектептерден айырмалоого болот?». Ошентип, ар бир мектептин билим берүү мекемесинин концептуалдык маанилүү идеяларын жана принциптерин чагылдырган өзүнүн атрибуттары болушу керек. Чыгармачылык менен иштөөнүн жүрүшүндө окуучулар ар кандай мелдештерди, кароо сынактарда айырмалоочу белгиси катары эмблемаларды түзүү жөнүндө идеяны иштеп чыгууга аракет жасашат. Долбоордун көйгөйүн чечүүдө окуучулар максат коюу, издөө иш-чараларын жүргүзүү, пландаштыруу, долбоордун «продуктусун» чыгармачылык менен жасалгалап алынган натыйжаларын баалайт. Долбоорлор ата-энелердин жана мугалимдердин катышуусунда корголсо окуучулардын кызыгуусун туудурат. Демек, көргөзмөгө мыкты эмгектер коюлуп, долбоордун бардык этаптарында мугалим ассистент жана консультанттын ролун аткарып жана тренингдин мазмунуна эмес, бар билимди колдонуу процессине басым жасайт жана окуучулар өздөрүнүн гербинин, үй-бүлөсүнүн, мектебинин долбоорлорун сунушташат.

Иш жүзүндө, иш ийгиликтүү мини-долбоорлор катары колдонулушу мүмкүн, анын узактыгы бир сабак же сабактын бир бөлүгү жана чейрек ичинде ишке ашырылган узак мөөнөттүү долбоорлор. Акыркысы,

эреже катары, класстан тышкаркы иштердин ажырагыс бөлүгү болуп саналат. Сабакта аткарылган бир катар долбоорлор, акырындык менен сабактан тышкаркы иш-чараларга өтүп кетет десек да болот.

Мектеп окуучуларынын визуалдык ишмердүүлүгүнүн көндүмдөрүн кеңейтүү үчүн графика менен дизайндын негиздерине байланышкан темада ишке ашырууга болот. Анткени, ал чыгармачылык дизайн долбоорлорун жүзөгө ашыруу аркылуу жүзөгө ашырылган долбоордук иштин ыкмасына негизделет. Мында окуучулар буюмдарды көркөмдөп жасоо менен алектенишет, мектептин аймагын кооздоп жасалгалоодо дизайнердик тажрыйбаларын сынашат, колдонушат. Мисалы, гүл салынган идиштерди, класстар үчүн паннолорду, майрамга карата тематикалык композицияларды түзүп, жасалгалоо ж.б.

Эми, музыка сабагындагы музыкалык-долбоордук технологиянын өзгөчөлүктөрү эмнеде? – деген суроого жооп берип көрөлү.

Музыкалык-долбоордук технология, «...активдүү изденүүнүн жана музыкалык билим берүү процессине педагогикалык инновацияны киргизүүнүн натыйжасы...» [6, 49-б.] болот. Бүгүнкү күндө ал окуучуларга карата инсандык багыттагы, адамгерчиликтүү мамиленин идеяларына негизделген универсалдуу педагогикалык технология катары каралууда жана музыкалык-долбоордук технологиясында жүзөгө ашырылып жаткан долбоордук метод. Демек, окуучулардын музыкалык жана чыгармачылык жактан өнүгүүсүнүн жана өзүн-өзү өнүктүрүүнүн натыйжалуу каражаты болуп саналат.

Музыкалык-долбоордук технологиянын башка технологиялардан айырмалоочу белгиси – уюштуруунун өзгөчө формасы болуп эсептелет. Бул боюнча ишти уюштурууда бир нече шарттарды сактоо маанилүү. Аларга төмөнкүлөрдү кошсок болот:

- Окуучуларга «...сунуш кылынган көйгөй, окуучуларды билимдин чектеш тармактарынан жана ар кандай музыкалык-эстетикалык маалымат булактарынан формулировкаланган фактыларды тартуу масе-

лелери жана окуучулардын даярдык деңгээлдерин... » [7, 94-б.] эске алуу менен, ар түрдүү музыкалык-табышмактарды жана музыкалык-теориялык багыттагы тапшырмаларды сунуштап, класстагы бардык окуучуларды жумушка тартуу зарылдыгы.

- Музыкалык-долбоордук технологияны ишке ашыруу жаңы, «...кошумча музыкалык-эстетикалык маалыматтарды издөө, ал маалыматтарды талкуулоо жана анын документтештирилиши...» [8, 88-б.], аны ишке ашыруунун жолдорун тандоо менен байланыштуу (бул ноталык жазуулар, угуу жана аткаруу үчүн музыкалык чыгармалар, музыкалык викториналар, презентациялар ж.б.) болот. Айрым долбоорлор үйдө өз алдынча бүтсө, башкалары мугалимдин жардамын талап кылат жана класста түзүлөт. Эң башкысы, окуучулардын демилгесин басуу эмес, ар кандай идеяга сый мамиле жасоо, «ийгилик» кырдаалын түзүү болуп эсептелет.

Мындан тышкары, иштин мазмунун жана методдорун өз алдынча тандоо инсандын эмоционалдык чөйрөсүн, анын жөндөмдөрүн, каалоолорун, кызыкчылыктарын өркүндөтүүгө, чыгармачылык жактан өз алдынча аныктоо тажрыйбасын калыптандырууга өбөлгө түзөт.

Тажрыйба көрсөткөндөй, музыкалык-долбоордук технология бир гана билим берүү түзүмүнүн чегинде гана эмес, негизги жана кошумча билим берүүнүн өз ара аракеттенүү деңгээлинде да интеграцияланууга өбөлгө түзөт. Жалпы билим берүү предметтери менен ар кандай чыгармачыл багыттагы сабактардын ортосунда өз ара байланыш болгондо кошумча билим берүү жаатында (хордук, хореографиялык, театралдык ж.б.). Негизги жана кошумча билим берүүнү интеграциялоо шартында музыкалык-долбоорлоо технологиясы окуучулардын интегралдык өнүгүүсүнүн бирдиктүү моделин түзүү жолундагы натыйжалуу каражат жана күчтүү катализаторго айланат.

Демек, музыкалык-долбоордук технология «...универсалдуу педагогикалык технология катары музыкалык жана көркөм билим берүүнүн сапатын жогорулатууга гана шарт

түзбөстөн, билим берүүнүн ар кандай тармактарынын мазмунун өз ара тыгыз байланышта өздөштүрүүнүн натыйжалуу каражаты...» [9, 104-б.] чыгармачылык жактан өздүк фактор катары кызмат кылат. Ошентип, мектептик билим берүүдөгү музыкалык-педагогикалык процесстин интеграциялык тенденциясын күчөтөт, анын ашыкча вербализациясын, формалдаштырылышын жеңүүгө жардам берет жана ошону менен тутумдун өнүгүшүнө жаңы дем берет.

Долбоордун же изилдөөнүн көйгөйү окуучулардын таанып-билүү кызыкчылыктары чөйрөсүндө жана алардын жакынкы өнүгүү аймагында болушу керек.

Мисалы: «Ак гүлдөр» (музыкасын жазган: К.Казаков) ырдын мазмунуна карата балдар өздөрүнүн «Анимациялык фильм» долбоорун түзүшөт. Балдарга ырдын белгилүү бир куплетине сүрөт тартуу тапшырмасы да берилет. Класста балдардын тарткан сүрөттөрү кайталанып кетпеши үчүн, ким эмне сүрөт тартарын талкуулашат. (Дискте ырдын презентациясы). Натыйжада, презентация учурунда ырды окуучулар аткарышат.

«Музыкалык аспаптар» темасы боюнча «Экскурсия – музыкалык аспаптар өлкөсүнө саякат» долбоору. Мында, окуучулардын бир тобу аспаптар жөнүндө кыска билдирүүлөрдү даярдап, иллюстрацияларды көрсөткөн экскурсоводдун ролун аткарышат. Дагы бир тобу музыканттардын ролун аткарып, урма ызы-чуу аспаптарында чакан импровизация жасашат (аспаптарды балдар өздөрү жасашса да болот). Ошентип, балдар аспаптарды пассивдүү эмес, активдүү таанып калышат. Керектүү жана кызыктуу музыкалык маалыматтарды табууга, мыкты гидди тандап алууга, өздөрү үйдө жасаган урма «ызы-чуу» аспаптарында ойноого көнүшөт. Ошондой эле сабакта балдар өздөрү колундагы материалдан эң жөнөкөй урма «ызы-чуу» аспаптарын жасашат. Мисалы: желим банкаларды, кичинекей кутучаларды, буурчак, күрүч, ар кандай шурулар ж.б. колдонушат. Мында, элестетүү, импровизация жана чыгармачылык менен иштөөгө мүмкүнчүлүк болот. Урма «ызы-чуу» «оркестринде» ойноо балдардын

кабылдоосун активдештирип, алардын чыгармачылык процеске катышуусун сезүүгө жардам берет жана мектеп окуучуларында кызыгуу жаралат. Бул иштин түрү окуучуларда кубаныч, ар кимдин өз күчүн сынап көрүү каалоосун жаратарын байкаса болот жана бул иш-чараны окуучулардын жалпы музыкалык жана чыгармачылык өнүгүүсү үчүн колдонсок болот.

Жыйынтыгы. Мугалимдин көзөмөлүнүн алдында «...долбоордук технологияны түзүүнүн үстүндө окуучулар интернетте жайгаштырылган маалыматтар менен иштөөнү үйрөнүшөт, топтордо иштөө көндүмдөрүн өркүндөтүүгө салым кошушат, алар көркөм графикалык жана дизайн долбоорлорун жогорку деңгээлде...» [10, 60-б.] аткарууга аракет жасашат. Долбоордук технологиялар мугалимдин жардамы менен окуучулардын музыкалык жана көркөм-эстетикалык жактан чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүүгө жардам берет. Ошондой эле балдар, музыка сабагында урма аспаптарда ойногонду үйрөнүү процессинде, алардын угуу жөндөмдөрү, ыргак, тембр, динамика сезими калыптанат. Окуучунун иш-аракеттеринде, анын көңүлүндө жана уюшкандыгында көз карандысыздыкты өнүктүрөт, мектептен сырткары чыгып, өз жашоосун дизайнер, инженер, сүрөтчү кесиби менен байланыштырбаса дагы, долбоордук технологиялардан алган билимин балдар күндөлүк жашоо турмушунда колдоно алышат.

Адабияттар:

1. Визгалова Н.М. Проектная деятельность на уроках ИЗО. – [Электронный ресурс] / Н.М. Визгалова. – Режим доступа: URL: <https://nsportal.ru/shkola/izobrazitelnoe/>
2. Коленко Е.В. Развитие творческих способностей младших школьников в изобразительной деятельности на основе игровых технологий [Текст] / Е.В. Коленко // Молодой ученый. – 2016. – № 8.7. – 29-б.
3. Чувашова Е.В. Зачем нужна проектная деятельность младших школьников? [Текст] / Е.В. Чувашова // Молодой ученый. – 2016. № 15.1. – 64-б.
4. Юсупова О.Н. Проектная деятельность в начальной школе [Текст] / О.Н. Юсупова // Образование и наука в России и за рубежом. – 2018. №12. Вып. 47. – [Электронный ресурс] – URL: <https://www.gyrnal.ru/statyi/ru/967/>. – 43-б.
5. Раджабов И.М. О проблемах обучения изобразительному искусству в современной общеобразовательной школе [Текст] / И.М. Раджабов, А.М. Нурудинова // Молодой ученый. – 2017. №14. – 69-б.
6. Брукс Ф., Хопкинс А., Ньюманн-младший П., У. Райт, IRE (Inst. Radio Engrs.) Trans. Электрон. Компьютеры ЕС-6, [Текст] 175 (1957). – 49-б.
7. Cool Edit vs Sound Forge musicforums.ru» musical_soft_arc/1111841651.html. [Текст] – 94-б.
8. Дуйшеналив Ж.С. Музыка сабагында окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүдөгү музыкалык оюндардын ролу. КББАнын кабарлары, №3 (52), [Текст] – 2020. – 88-б.
9. Cool Edit Pro cool-edit.ru. [Текст] – 104-б.
10. Mathews M.V. The Digital Computer as a Musical Instrument. jaimeoliver.pe/courses/ci/pdf/mathews [Текст] –1963.pdf. – 60-б.

Рецензиялаган:

Бабаев Д.Б.,

*КББАнын корреспондент мүчөсү,
педагогика илимдеринин доктору, профессор*